משום דמרווח תרעא. ואוקי פירות ירקא שהוזלו וימכרו בזול: **מפיר בדבר הגראה.** הלא יכול הלוקח לראות ולהבין מה דמי הפסולת הנכרר מאלו שישנו באמרים וטוב לו להעלות בדמיהן של אלו יתר על כן מפני הטורח: **משרבטין.** לשון שרבוט כדמפרש לקמיה שזוקף שער הבהמה כשרבוט שתראה שמינה: **ואין נופחין בקרביים.** בני מעייס המכריס בבית הטבח שירקו רחבים וגדולים: **ואין שורין בשר במים.** שמלבין והכאוה גראה שמן: **מיא דחיזרא.** משקין אותה מי סודין והם נופחין מעיה ושערה נזקף: **מוקפתא.** [1]קילקוף אשטלי"ר בלע"ז: **למירמא תומי לסרבנא.** פרנז"ש. לייפותו עושין לו תלאי מחוטי משי סביב: **לכסכוסי.** אנפרייש"ר בלע"ז במי סודין: **קרמי.** בגדים המצויירים אוברי"ן בלע"ז: **למידק גרדי.** להדק בגדי קנבוס במקבות עץ שיראה מוטן דק: **ללומי גירי.** לצייר חיצים: **דיקולי.** סליס: **בחדתי.** מותר שאינו אלא ליפות והרולה להוסיף על דמיהם בשביל יופייס מוחל הוא: **בעפיקי.** אסור שגונב את העין שנראים כחדשים: **לבעיה.** שהיה זקנו לבן וצבעו שחור וגראה כבחור: **זיבנן.** קנה אותי לעבד. וכבעני היה דעבד עברי אסור לאחר חורבן [2]שאין היובל נוהג: **ויהיו עניים בני ביתך.** משנה היא (אבות פ"ל מ"ה). טוב לי לפרנס עניי ישראל וישמעוני: **דיקניה.** זקנו: **לדיק מצרה נחלץ.** זה רבא:

הדרן עלך הזהב

איזהו נשך. שהוא נוסף. דשקל מיניה מאי דלא יהיב ליה: **המרבה בפירות.** המרבה שכר לעצמו בפירות. ובגמרא מפרש דבהלוואת כסף או פירות נמי הוי תרבית שהרי מתרבה ממונו. והכא ריבית דרבנן קמפרש דרך מקח וממכר: **דינר זהב.** כ"ה דינר כסף: **וכן השער.** כך היו נמכרין בעיר והותר לו לתת מעות עכשיו על מנת ליתן לו זה חטין כל ימות השנה בדמיס הללו כשיעור מעותיו. ואע"פ שעכשיו אין לו חטין תתנן בפירקין (דף עב:) יצא השער פוסקין ואע"פ שאין לזה יש לזה ויכול המוכר הלז לקנותם עתה במעות הללו: **עמדו חטין.** לאחר זמן בל' דינרין: **אמר לו תן לי חטיי.** וזו מותרת היא אם נתן לו חטין. אבל פסוק היין שפוסק לו לתת בהן אסור הואיל ואין לו שמא יוקיר היין ואע"פ שפוסק עמו כשער היין של עכשיו וכבר יצא השער. ובגמ'[3] מפרש טעמא: **גמ' לריבית דאורייתא.** (ב) דרך הלואה משמע כדכתיב (משלי כח) מרבה הונו בנשך ובתרבית: **והכתיב נשך כסף וריבית אוכל.** את כספך לא תתן בו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך[4] ומדחלקו לב' לאוין תרתי ניהו: **מי איכא נשך.** שנושך את

איזהו נשך. מאה בדינקא. פרש"י ק' פרוטות במעה שהוא שתות דינר וקשה היאך הוחלו הפרוטות כל כך בנשער ביומי אין כי אם שיש ושלשים במעה[5] דמעה שני פונדיון פונדיון ב' איסרים איסר ח' פרוטות היינו ל"ב פרוטות ונראה כפירוש ריב"ן דפירש ק' מעות בשתות מנה שהוא ארבע סלעים וארבע מעות א"נ ק' איסרים בשתות דינר זהב שהוא ארבע דינרי כסף ומעה: **למה** חלקם הכתוב לעבור עליו בשני לאוין. וא"ת ולמה שינה בלשון לכתוב כספך לא תתן בנשך ובנשך לא תתן אכלך ויש לומר כיון שהולרך שני לאוין אורחא דקרא לכתוב לשון משונה שהוא נאה יותר: **נשך באוכל** מנין. ואם תאמר תחילה הוה ליה למדרש ריבית בכסף דמפיק ליה מנשך כסף הכתוב בריש"א ויש לומר משום דנשך אוכל כתיב בהדיא וריבית כסף לא נפיק אלא בחס אינו ענין:

אם

משום דקא מרווח לתרעא: ולא יבור את הגרסין דברי אבא שאול וחכמים מתירין וכו': [6]מאן חכמים רבי אחא דתניא רבי אחא מתיר בדבר הנראה: אין מפרכסין לא את האדם וכו' ולא את הכלים: ת"ר [7]אין משרבטין את הבהמה ואין נופחין בקרביים ואין שורין את הבשר במים מאי אין משרבטין הכא תרגמו מיא דחיזרא זעירי אמר רב כהנא מזקפתא שמואל שרא למרמא תומי לסרבלא רב יהודה שרא לכסכוסי קרמי רבה שרא למידק צרדי רבא שרא לצלומי גירי רב פפא בר שמואל שרא לצלומי דיקולי והא אנן תנן אין מפרכסין לא את האדם ולא את הבהמה ולא את הכלים [8]לא קשיא הא בחדתי הא בעתיקי פירכום דאדם מאי היא [9]כי הא דההוא עבדא סבא דאזל צבעיה לרישיה ולדיקניה אתא לקמיה דרבא אמר ליה זיבנן אמר ליה [10]דיהיו עניים בני ביתך אתא לקמיה דרב פפא בר שמואל זבניה יומא חד א"ל אשקיין מיא אזל חווריה לרישיה ולדיקניה א"ל חזי דאנא קשיש

מאבוך קרי אנפשיה [1]צדיק מצרה נחלץ ויבא [2]אחר תחתיו:

הדרן עלך הזהב

איזהו נשך ואיזהו תרבית איזהו נשך [3]המלוה סלע בה' דינרין סאתים חטין בשלש [4]אסור מפני שהוא נושך ואיזהו תרבית המרבה בפירות כיצד [5]לקח הימנו חטין בדינר זהב הכור וכן השער עמדו חטין בל' דינרין אמר לו תן לי חטיי שאני רוצה למוכרן וליקח בהן יין אמר לו הרי חטיך עשויות עלי בשלשים והרי לך אצלי בהן יין ויין אין לו [6]: **גמ'** מדשביק לריבית דאורייתא וקא מפרש דרבנן מכלל דאורייתא דנשך ותרבית חדא מלתא היא והא קראי כתיבי נשך כסף וריבית אוכל ותיסברא דאיכא נשך בלא תרבית ותרבית בלא נשך נשך בלא תרבית [1] היכי דמי אי דאוזפיה מאה במאה ועשרים מעיקרא קיימי מאה בדנקא ולבסוף קיימי מאה ועשרים בדנקא נשך איכא דקא נכית ליה דקא שקיל מיניה מידי דלא יהיב ותרבית ליכא דלית ליה רווחא דדנקא אוזפיה ודנקא קא שקיל מיניה סוף סוף אי בתר מעיקרא אזלת הרי נשך והרי תרבית אי בתר בסוף אזלת לא נשך איכא ולא תרבית איכא ותו תרבית בלא נשך היכי דמי אי דאוזיף מאה במאה מעיקרא קיימי מאה בדנקא ולבסוף מאה בחומשא אי בתר מעיקרא אזלת לא נשך איכא ולא תרבית איכא אי בתר סוף אזלת הרי נשך והרי תרבית אלא אמר רבא אי אתה מוצא לא נשך בלא תרבית ולא תרבית בלא נשך ולא חלקן הכתוב אלא [2]לעבור עליו בשני לאוין ת"ר [3]את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך אין לי אלא נשך בכסף וריבית באוכל נשך באוכל מנין ת"ל [4]נשך אוכל ריבית בכסף מנין תלמוד לומר נשך כסף אם

מבירו ואין ממונו מתרבה: **ומי איכא תרבית.** שיהא מלוה נשכר ולא יהא לוה נשוך: **נשך בלא תרבית.** היכי מדמיגן ליה: **כגון דאוזיף.** הלוהו: **מאה.** פרוטות במאה ועשרים: **מעיקרא.** כשהלוהו: [5]**ולבסוף.** כשמשלם: **בדנקא.** במעה כסף שהוא שתות לדינר: **נכית.** נושך ומחסרו: **אי בתר מעיקרא אזלת.** אי משבת להני פרוטות השתא כדמעיקרא הרי נשך והרי תרבית שהוא יכול ליקח בהם מעה במאה ונשכר עשריס: **לא נשך איכא.** שהלוה יכול לקנותם במעה וזה שוה מעה הלוהו: **בחומשא.** יכול ליקח בהן כסף חומש דינר שהוא יותר על שתות: **אין לי.** שיהא עובר אלא על לאו של נשך בכסף ועל לאו של ריבית באוכל מנין שהוא עובר על הלוואת פירות אף משוס לאו דנשך: **ת"ל.** לא תשיך לאחיך נשך אוכל. ומקרא זה בלוה נאמר מדלא כתיב לא תשוך לאחיך והראשון נאמר במלוה דכתיב לעיל מיניה אל תקח מאתו וגו'. ומיהו שמעת מינה מיהא דשייך לשון נשך באוכל:

רבית

עין משפט נר מצוה

רג א ב ג מיי' פי"ח מהלכות מכירה הל' ג ג סמג לאוין קנ טוש"ע ח"מ סי' רכח סעיף ט:
רד ד מיי' פ"ו מהל' מתנות עניים הל' טז [והל' ח] סמג עשין קסב טוש"ע י"ד סי' רנא סעיף ו:
א ה מיי' פ"ו מהלכות מלוה ולוה הלכה א סמג לאוין קנג טוש"ע י"ד סי' קסא סעיף א:
ב ו מיי' שם פ"י הל' ו סמג שם טוש"ע י"ד סי' קסג סעיף ב:
ג ז מיי' שם פ"ד הל' א סמג שם טוש"ע י"ד סי' קס סעי' א:

תורה אור השלם

1 צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו:
משלי יא ח
2 את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך:
ויקרא כה לז
3 לא תשיך לאחיך נשך כסף נשך כל דבר אשר ישך:
דברים כג כ

מוסף רש"י

יהיו עניים בני ביתך. כלומר אל תרבה עבדיס ושפחות לשרתך אלא הבא עניים במקומם וישרתוך יתקבל עליהם שכר (אבות פ"א מ"ה).
הדרן עלך הזהב

מסורת הש"ס

א) [עירובין פג. יז"כ], ב) [אבות פ"א מ"ה], ג) [בקרא כתיב רבא מתחיל ועיין בעין יעקב], ד) [בסהמ"ם וריי"ף ולא"ש ל"ג אסור], ה) [ע' תוס' לקמן סב: ד"ה לקח], ו) פי' מגרדת שעיני' עביס, ז) [קידושין סט.], ח) [לקמן סב:], ט) [ויקרא כה], י) [ד"ה ולבסוף אחר ד"ה בדנקא], כ) [קדושין יב.].

הגהות הב"ח

(א) במשנה יין אין לו אסור: (ב) רש"י ד"ה לרבית דאורייתא דאורייתא דרך:

הגהות הגר"א

[א] גמ' היכי דמי כו'. נ"ב ע' הג"א אבל הרשב"א פסק דבשניהן בתר מעיקרא אזלינן וע' רש"י ס"ב ג' ד"ה ובדינגו כו' וה"ה כאן בפיפא וכמש"ל מ"ה ג' ואמי הלואה כו' וה"ה בנחשת דנפיפא הוא אבל רבית ומ"כ בריש"א ע"כ רבית קלוקה הוא וכ"מ כאן דאזלינן בתר הכסף דקאמר דל"ל דווחא דדנקא אחפיה כו' (ועמ"ש רבינו ביו"ד סי' ק"פ ס"ק נ"ב נ"ג):

לעזי רש"י

אשטל"ר [אישטרילי"ר]. לסרק עם מסרק.
פרנז"ש [פרינייר"ש]. ציצית.
אנפרייש"ר [אינפישי"ר]. לעמלן.
אובר"י"ן. בדים מקושטים בדוגמאות צבעוניות.

רבית בכסף מנין. שעובר אף בלאו שני של רבית: ת"ל. בלוה נשך כסף. אם אינו ענין לגופו למחייבו על לאו של נשך שהרי כבר נאמר ברשם המקרא לא תשיך ובסופו נאמר כל דבר אשר ישך תנהו ענין לרבית כסף והשתא דשמעינן מלא תשיך בין כסף ובין אוכל אחיתו תרוייהו נשך כסף ונשך אוכל לחייב את הלוה על לאו של רבית על שניהן [ג]: **אין לי.** שעובר על שני לאוין בין בכסף ובין באוכל אלא לוה: **רבינא אמר לא נשך באוכל ולא רבית בכסף צריכי קרא.** למיגמר במלוה מן הלוה דבגופו כתיבי כדמפרש ואזיל: **כדקאמרת.** נשך קאי אכסף ומרבית אאוכל: **והא תנא נאמר נאמר קאמר.** ומגזרה שוה נפקא ליה והיכי פליג אמורא אתנא ואמר דמגופיה ילף: **כי קאמר תנא אילו לא נאמר קרא.** בדרך הנשמע לשמיעה אע"פ כן הייתי לומדו בגזירה שוה והשתא גזירה שוה לא צריך להכי: **למה לי לאו ברבית לאו בגזל כו'.** ילמדו זה מזה שבכולן מסרון ממון שמחסר את חבירו: **דאפילו בלוה אסר רחמנא.** וגזר עליו שלא יתננו ואיכא למימר חידוש הוא שחידשה תורה בזו ולא שאסר לחסר את חבירו בדרך אחרת דהא אזהרת לוה לאו משום דמחסר הוא: **מה להנך דלא מדעתיה.** אונאה לא ידעי ביה גזל על כרחיה שקל: **פאמר רבית דמדעתו.** נותן לו: **שכן אין דרך מקח וממכר.** תאמר באונאה שהיא דרך מקח וממכר ויש בני אדם שצריכין לחפץ וקונין ביותר משווין: **לא לכתוב בגזל ואיתי מהנך.** דכי פרכת מה לרבית שכן חידוש תאמר בגזל אונאה תוכיח מה לאונאה שכן לא ידע דמחיל תאמר בגזל דידע ואיכא למימר דמייאש ומחיל רבית תוכיח ומזר הדין הלד השוה שבהן שמחסרו ממון אף אני אביא גזל. דלא מטא לידיה ולא מחסר ליה:

ובעניינא

אם אינו ענין לנשך כסף שכבר נאמר לא תשיך. פי' אפילו אי לא כתב אלא לא תשיך לאחיך כסף אוכל הוי ידעינן נשך בכסף ואוכל ואי כתב לא תשיך לאחיך נשך כסף אוכל הוי ידעינן נמי רבית כסף ואוכל בהא אינו ענין ונשך אוכל אתי לג"ש ונשך כל דבר אתי לאוקמי נשך במלוה בהא אינו ענין ללוה והוא ג"ש מופנה משני לדדים והיינו דקאמר בסמוך מה לוה לא חלקת כו' דהכל כתב בלוה וכי קאמר נשך באוכל מנין ת"ל נשך אוכל ולא מנשך מפיק אלא מאוכל גרידא דקאי אלא תשיך וה"ק ת"ל נשך אוכל בלוה וגג"ש מפיק ליה במלוה וא"ת כיון דכתיב כל דבר אפילו לרבות עניים ואגיס א"כ כסף אוכל למה לי [א] וי"ל למדרש כלל ופרט וכלל לא תשיך כלל כסף אוכל פרט כל דבר חזר וכלל מה הפרט מפורש דבר המטלטל וגופו ממון כו' יצאו קרקעות שאין מטלטלין ויצא פחות משו"פ שאינו ממון וכן משמע פרק נערה (כתובות דף מו. ושם ד"ה אמיא) דקתני רבי יהודה אומר אינו חייב עד שישכור דאמיא ד) (שומא שומא) בעי ר' ירמיה שכרם בקרקע מהו או בפחות משו"פ מהו ואי איך רבית בקרקע או בפחות משו"פ מאי בעי אלא ודאי פטור ובעי כיון דגמר מרבית מה להלן פטור אף כאן פטור א"ד לא והדאמר בערכין (דף לא. ושם) גבי בתי ערי חומה רבית גמורה היא והתורה התירה הא הלוה מעות על הקרקע אבל קרקע בקרקע אפשר דשרי מן התורה:

קרי ביה בספך לא תתן בנשך ובמרבית. וה"ל בפ"ק דע"ז (דף כ. ושם ד"ה אחד) ופרק כל שעה (פסחים דף כא: ושם ד"ה ליכתב) ופרק כל הבשר (חולין דף קיד: ושם ד"ה או) לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי ודרים לגר תתננה ומכור תתננה ומכור לנכרי ואפילו מאן דפליג היינו משום דכתיב או לחלק ואי"ת בפ"ק דקדושין (דף לב: ושם) לא בעו רבנן למדרש כר' יוסי הגלילי מפני שיבה תקום והדרת תקום והדרת פני זקן וי"ל משום דאין מפני מיושב אהדרת ולא תקום אפני זקן והא דאמר התם ורבנן אי כתיב מפני שיבה תקום והדרת תקום והדרת פני זקן כדקאמרת היינו משום דר"ש ה) דאם אינו ענין לנשך כסף שהרי כבר נאמר לא תשיך לאחיך תנהו ענין לרבית כסף אינו ענין לנשך כסף אינו ענין לרבית כסף אינו ענין לנשך כסף אינו ענין לרבית כסף אינו ענין לנשך כסף אינ

שתולה מעותיו בנכרי. וא"ת והלא אפילו יהא אמת שהסס של נכרי אסור כיון שאין לוה עם הנכרי כלום ומיהו לפי מה שנגיע ראיה לקמן ישראל שיש בידו מעות נכרי והסס באחריות הנכרי מותר להלותם ברבית לישראל אחי שפיר אי נמי י"ל דאיירי כגון שאמר ליה תביהו הלויני מעות מן הנכרי ואמור לו שיסמוך עלי או כגון שנתן לו משכנותיו ליתנם לנכרי והוא הלוה לו משל עצמו ואומר שעשה כדבריו:

ט) **שתולה** קלא אילן בבגדו ואומר **תכלת הוא.** ואע"ג דעובר על מצות ציצית מ"מ איצטריך קרא לעבור עליו משעת תלייה:

יכין רשע וילבש צדיק. אפי' למ"ד רשות יורש לא כרשות לוקח וליכא שנוי רשות ואפי' הניח קרקעות ומלוה על פה גובה מן היורשין אפ"ה ילבש צדיק כדאמר רבא בריש הגוזל בתרא (כ"ק ד' קיב.) ואי אחיך לדידיה אזהר רחמנא דנהדר לבריה לא אזהר רחמנא:

רבא אמר מגופיה דקרא. אע"ג דרבא (שם) אפילו תימא רשות יורש לא כרשות לוקח ושאני הכא דכתיב ואי אחיך עמך לא משוס דס"ל כר' אלעזר דהא הכא דריש כרבי יוחנן אלא לא נא אלא לישב הבריית דהתם למ"ד לא כרשות לוקח ולכך בסמוך דקאמר רב נחמן מ"ט דר"א לא קבעו הגמרא כמו כן בשם רבא:

מורת יומת דמיו בו יהיה הוקשו מלוי ברבית לשופכי דמים.

תימה היכי משמע דמיו בו עבירה דשפיכות דמים הלא באוב וידעוני וכמה עבירות דלא שייכי לשפיכות דמים כתיב דמיהם בם וי"ל דמיתורא דדמיו בו דריש דאי לא הכי למאי כתביה דאי לתגמר סקילה ברבית מאוב וידעוני חדא דברי תורה מדברי קבלה לא יליפינן ואו לא מצינו מיתה גבי ממון ובפרק קמא דתמורה (ד' ו:) יש בספרים וכתב בתריה והוליד בן פריץ שופך דם לפי זה אמאי שפיר דהוקשו בהדיא מי

ובעניינא דשכיר כתיב [1]לא תגנובו דכתב רחמנא למה לי לכדתניא [2]לא [א] תגנוב [ב]על מנת למיקט לא [ג] תגנוב [ד]על מנת לשלם תשלומי כפל א"ל רב יימר לרב אשי לאו דכתב רחמנא במשקלות למה לי א"ל לטומן משקלותיו במלח היינו גזל מעליא הוא לעבור עליו משעת עשייה [ה]ת"ר [3]לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה במדה זו מדידת קרקע [ו]שלא ימדוד לאחד בימות החמה ולאחד בימות הגשמים [ז]שלא יטמין משקלותיו במלח ובמשורה [ח]שלא ירתיח והלא דברים ק"ו ומה משורה שהיא אחד משלשים [ט](ושלשה) בלוג הקפידה עליו תורה ק"ו להין וחצי הין ושלישית ההין ורביעית ההין ולוג וחצי לוג ורביעית הלוג אמר רבא למה לי דכתב רחמנא יציאת מצרים ברבית יציאת מצרים גבי ציצית יציאת מצרים במשקלות אמר הקב"ה אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור אני הוא [י]שעתיד ליפרע ממי שתולה מעותיו בנכרי ומלוה אותם לישראל ברבית וממי שטומן משקלותיו במלח וממי שתולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת הוא רבינא איקלע לסורא דפרת א"ל רב חנינא מסורא דפרת לרבינא יציאת מצרים דכתב רחמנא גבי שרצים למה לי א"ל אמר הקב"ה אני הוא שהבחנתי בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור אני עתיד ליפרע ממי שמערב קרבי דגים טמאין בקרבי דגים טהורין ומוכרן לישראל אמר ליה אנא המעלה קא קשיא לי מאי שנא הכא המעלה דכתב רחמנא א"ל לכדתנא דבי רבי ישמעאל דתנא דבי רבי ישמעאל אמר הקב"ה אילמלא [יא](לא) העליתי את ישראל ממצרים אלא בשביל דבר זה שאין מטמאין בשרצים דיי

א"ל ומי נפיש אגרייהו טפי מרבית ומציצית וממשקלות א"ל אע"ג דלא נפיש אגרייהו טפי מאיסי למכלינהו: ואיזהו תרבית המרבה בפירות כיצד לקח הימנו חטים בדינר זהב וכו': אטו כל הני דאמרינן עד השתא לאו רבית הוא א"ר אבהו עד כאן של תורה מכאן ואילך של דבריהם וכן אמר רבא עד כאן של תורה מכאן ואילך של דבריהם ע"כ [4]יכין [יב]רשע וילבש צדיק עד כאן ותו לא אלא [יג]אפי' ע"כ יכין רשע וילבש צדיק [יד]ע"כ רבית קצוצה מכאן ואילך אבק רבית [טו]א"ר אלעזר [טז]רבית קצוצה יוצאה בדיינין [יז]אבק רבית אינה יוצאה בדיינין רבי יוחנן אמר אפילו רבית קצוצה נמי אינה יוצאה בדיינין [יח]א"ר יצחק מ"ט דרבי יוחנן דאמר קרא [5]בנשך נתן ותרבית לקח וחי לא יחיה את כל התועבות האלה עשה למיתה ניתן ולא להשבון רב אדא בר אהבה אמר אמר קרא [6]אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלהיך למורא ניתן ולא להשבון רבא אמר מגופיה דקרא שמיע ליה [5]מות יומת דמיו בו יהיה הוקשו מלוי רבית לשופכי דמים מה שופכי דמים לא ניתנו להשבון אף מלוי רבית לא ניתנו להשבון אר"נ בר יצחק מ"ט דר"א דאמר קרא

וחי

וכעניינא דשכירות כתיב. לא תעשוק ולא תגזול [יט] וכל עשק כגיזת שכר שכיר הוא: **לא תגנובו דכתב רחמנא למה לי.** לילף מרבית ומותלה שהרי מחסרו ממון. לא תגנוב דעשרת הדברות [כ] לא קמיבעיא ליה דאזהרה לגונב נפשות הוא דכתמרינן בסנהדרין (ד' פו.): **למיקט.** לגער: **על מנת לשלם תשלומי כפל.** שרוצה להחזיקו ויודע בו שלא יקבל: לא תעשו עול וגו' (ויקרא יט): **לטומן משקלותיו.** המנה או הפרס טומן במלח להכבידו וכשהוא לוקח במשקל לוקח בחלו: **משעת עשייה.** משעת הטמנה ואפי' לא שקל בהן: **לא ימדוד לאחד בימות החמה כו'.** אחין הנאין לחלוק את השדה לא ימדוד המודד לאחד בימות החמה ולאחד בימות הגשמים בחותו החבל מפני שהחבל לא בימות הגשמים ומתפשט כל צרכו ובימות החמה מתוך יובשו הוא נגמד וכוץ: **משורה.** מדת הלח היא: **ירפיה.** אשקומ"א בלע"ז שממלא את המדה כשמוליא את היין ולאחר זמן נמצאת חסרה: **יליאת מלרים גבי רבים.** בפרשת בהר סיני [כא]: **גבי משקלות.** בקדושים תהיו [כב]: **שהבחנתי במלרים.** הרי שבאו עשרה רווקים על מלרית אחת ונתעברה מהן בעשר עיבורין עשר בכורות שהן בכורות של אביהן כולן מתו: **תולה מעותיו בנכרי.** מלוה מעותיו לישראל ברבית ואומר של נכרי הם: **קלא אילן.** לבע הדומה לתכלת ורחמנא אמר (במדבר טו) פתיל תכלת ותכלת דמיו יקרים שלבוע בדם חלזון שאינו עולה מן הים אלא אחת לשבעים שנה: **סורא דפרת.** סורא היושבת על נהר פרת ואין זו סורא שתם: **גבי שרלים.** ביהי ביום השמיני כי אמי ה' המעלה אתכם מארץ מלרים [כג]: **אלא בשביל דבר זה.** כדמפרש לקמיה שהן מעוליס ונאים ואינן נמאסים בשקלים הללו. להכי כתב לשון עילוי שמעלה גדולה היא אצלם: **עד השתא.** המלוה סלע במחצה דינר: **של תורה.** דרך הלואה: **עד כאן יכין רשע וילבש צדיק.** שאם מת והניח לבניו מעות של ריבית אין חייבין להחזיר ועל זה נאמר יכין רשע וילבש צדיק והכי תניא לה בתוספתא [כד]: **ע"כ ותו לא.** בתמיה. כ"ש דרבית דרבנן אין הבן חייב להחזיר: **אפילו ע"כ.** דרבית דאורייתא הוא: **יכין.** האב שהוא רשע וימות ולא יהנה והבן שהוא צדיק אינו חייב להחזיר: **ע"כ רבית קצוצה.** וכופין אותו ב"ד להחזיר אם תובעו בחייו: **וחי לא יחיה.** סיפיה דקרא מות יומת דמיו בו יהיה: **מגופיה דקרא.** דבנשך נתן דיחזקאל נפקא ליה בהדיא מדכתיב דמיו בו יהיה הוקשו לשופך דם כלומר דמיס ששפך שהעני את חבירו ומת ברעב עליו ישובו:

ומי

ו א ב מיי' פ"א מהל' גניבה הלכה ב סמג לאוין קנה טוש"ע מ"מ סי' שמח סעיף א:
ז ג מיי' שם פ"ח הל' ג סמג לאוין קנב טוש"ע מ"מ סי' לא סעיף יח:
ח ד מיי' שם הלכה ז טוש"ע שם סעיף יא:
ט ה מיי' שם טוש"ע שם סעיף ו:
י ו מיי' פ"ה מהלכות מלוה ולוה הל' ה סמג לאוין קנג טוש"ע י"ד סי' קס סעיף ג:
יא ז מיי' שם פ"ד הלכה ג סמג שם טוש"ע י"ד סי' קפא סעיף ו:
יב ח מיי' שם פ"ו הלכה א סמג שם טוש"ע שם סעיף א בהג"ה:
יג ט מיי' שם הלכה ה ופ"ד שם הלכה ג סמג שם טוש"ע שם סעיף ה:
יד י מיי' שם פ"ד הלכה ו ופ"ו שם הלכה א טוש"ע שם סעיף ב:

מוסף רש"י

זו מדידת קרקע. שהרי מדת כלי כתב לקמיה דהיינו משורה כדכתיב (יחזקאל ד) ומים במשורה תשתה (דשב"ם ב"ב פפ:). שלא ימדוד. לשני לקוחות שלקחו קרקע בשותפות או לאחד משני אחין שחלקו, לאחד בימות החמה ולאחד בימות הגשמים. בימות החמה המבל יבש וקלר יותר מבימות הגשמים, וכיצו מגגלל פירס בימות הגשמים הקרקע כוון ובימות החמה הקרקע מתכנס בפתיחיו ומוסיף במדתו (שם). שלא יטמין משקלותיו במלח. שמכבידן (שם). שלא ירתיח. שלא יפפוך המוכר את היין בחתיכת ומגביה לתוך משורתו של לוקח, מפני שעולה הקצף, אשקומ"א בלע"ז, ונגלה כמלא (שם). ומה משורה שהיא. קטנה כל כך, שלשים ושתה יש בהן בלוג, הקפידה תורה בדתיחה שלה, שהיא ממותה ממלא בלוג, קל וחומר בדתיחת כלי גדול, כגון הין או אפילו חצי הין או אפילו שליש ההין כו' (שם). אבק רבית. הבא על ידי מכר כגון המוכר שדהו ואמר אם מעכשיו אתה נותן לי הרי היא לך בחלף זה, ואם לגורן ב"מ מנה (תמורה ו:).

תורה אור השלם

1 לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו: ויקרא יט יא
2 לא תרצח לא תנאף לא תגנב לא תענה ברעך עד שקר:
שמות כ יב
3 לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה: ויקרא יט לה
4 יכין וצדיק ילבש וכסף נקי יחלק: איוב כז יז
5 בנשך נתן ותרבית לקח וחי לא יחיה את כל התועבות האלה עשה מות יומת דמיו בו יהיה: יחזקאל יח יג
6 אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלהיך וחי אחיך עמך:
ויקרא כה לו

הגהות הגר"א

[א ב] גמ' תגנוב. ל"ל תגנובו:

לעזי רש"י

אשקומ"א [אישקומ"א]. קצף.

ג) [תוספתא דב"ק פ"ו [הט"ו] וסס פיתא תגנובו וכ"ל כרא"ש והוא נכון עיין סנהדרין פו.]. ד) כ"ב פט: [ע"ש], ה) ל"ל ושם, ד) [יי' תוס' מגילה כא. ד"ה אלמלא], ה) [בקרא כתיב יכין ולדיק ילבש וע' ב"ק קיב.], ו) [תמורה ו.], ז) [לקמן סז.], ח) [תמורה ו:], ט) [ויקרא יט.], י) [שמות כז], כ) כפ"ח: כשמודר, ל) [ויקרא כה], מ) [שם יט], נ) [שם יח], ס) [נ"מ סוס"ה], ע) עיין במפרשי הש"ס שהאריכו בכוונת דיבור תוס' זה, פ) [וע"ע תוס' פנהדרין פא. ד"ה וכתיב יכו'],

ח) [תוספתא דב"ק פ"ו [הט"ו] וסס פיתא תגנובו וכ"ל כרא"ש והוא נכון עיין סנהדרין פו.], ב) כ"ב פט: [ע"ש], ג) ל"ל ושם, ד) [יי' תוס' מגילה כא. ד"ה אלמלא], ה) [בקרא כתיב יכין ולדיק ילבש וע' ב"ק קיב.], ו) [תמורה ו.], ז) [לקמן סז.], ח) [תמורה ו:], ט) [ויקרא יט.], י) [שמות כז], כ) כפ"ח: כשמודר, ל) [ויקרא כה], מ) [שם יט], נ) [שם יח], ס) [נ"מ סוס"ה], ע) עיין במפרשי הש"ס שהאריכו בכוונת דיבור תוס' זה, פ) [וע"ע תוס' פנהדרין פא. ד"ה וכתיב יכו'],

[1] וחי אחיך עמך אהדר ליה כי היכי דניחי (א) ורבי יוחנן האי וחי אחיך עמך מאי עביד ליה מבעי ליה לכדתניא שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהן קיתון של מים אם שותין שניהם מתים ואם שותה אחד מהן מגיע לישוב דרש בן פטורא מוטב שישתו שניהם וימותו ואל יראה אחד מהם במיתתו של חבירו עד שבא ר' עקיבא ולימד וחי אחיך (ב) עמך חייך קודמים לחיי חבירך מיתיבי (ג) [2] הניח להם אביהם מעות של רבית אע"פ שיודעים שהן של רבית אינן חייבין להחזירן (ד) הא אביהן חייב להחזיר בדין הוא דאבוהון נמי לא מיחייב להחזיר ואיידי דקא (ה) בעי למתני סיפא (ו) הניח להן אביהם פרה וטלית וכל דבר המסוים חייבין להחזיר מפני כבוד אביהם תני נמי רישא בדידהו והני מפני כבוד אביהם מי מיחייבי קרי כאן [2] ונשיא בעמך לא תאר (ז) בעושה מעשה עמך כדאמר (ח) ר' פנחס משמיה (ט) דרבא בשעשה תשובה הכא נמי [3] בשעשה תשובה אי עשה תשובה מאי בעי גביה [4] שלא הספיק להחזיר עד שמת (י) מיתיבי הגזלנין ומלוי רבית אע"פ שגבו מחזירין גזלנין מאי אע"פ שגבו איכא אי גזול גזול אי לא גזול גזלנין קרית להו אלא אימא גזלנין (יא) מאי ניהו מלוי רבית אע"פ שגבו מחזירין תנאי היא דתניא רבי נחמיה ורבי אליעזר בן יעקב [5] פוטרין את המלוה ואת הערב מפני שיש בהן קום עשה מאי קום עשה לאו משום דאמרינן להו קומו אהדורו מכלל דתנא קמא סבר לאו בני אהדורי נינהו לא מאי קום עשה לקרוע שטרא מאי קסבר אי קסבר (יב) שטר העומד לגבות כגבוי דמי (יג) והא עבדו איסורייהו ואי לאו כגבוי דמי הא לא עבוד ולא כלום לעולם קסבר שטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי והא קא משמע לן דשומא מילתא היא הכי נמי מסתברא דתנן (יד) ואלו עוברים בלא תעשה המלוה והלוה הערב והעדים בשלמא כולהו עבוד מעשה אלא עדים מאי עבוד אלא לאו שמע מינה דשומא מילתא היא ש"מ אמר רב ספרא כל שאילו בדיניהם מוציאים מלוה למלוה בדינינו מחזירין ממלוה ללוה כל שאילו בדיניהם אין מוציאין מלוה למלוה בדינינו אין מחזירין ממלוה ללוה א"ל אביי לרב יוסף וכללא הוא והרי סאה בסאה דבדיניהם מוציאין מלוה למלוה ובדינינו אין מחזירין ממלוה ללוה אמר ליה אינהו בתורת פקדון אתא לידיה [6] א"ל רבינא לרב אשי והרי משכנתא בלא נכייתא דבדיניהם מוציאין מלוה למלוה ובדינינו

ומי אחיך עמך. ריש"י דקרא ברבית קאי אל תקח מאתו וגו': **אם ישפו שניהם יחדו.** בגמרא אחין מספיק לשניהם: **ואם ישפה האחד מגיע לישוב.** וימצא מים: **עמך.** חייך קודמין: **אינהו הוא דאין חייבין להחזיר.** כדתרלה (ב) רבה בהגזל בתרא (נ"ק דף קיב.) ומי אחיך עמך לדידיה הוא דאזהריה רחמנא אהדר ליה דנימי בהדך דקיפיה דקרא אריש"ה קאי אל תקח ואם לקחת החזר אבל לברייה לא אזהר: **כדין הוא כו'.** כרבי יוחנן דהאי ומי אחיך לכדר"ע: **המסויים.** שניכר שהוא (ג) גזל ואביהם נזכר בה לקלון: דר' פנחס בסוף חומר בקודש (חגיגה דף כו.): **גזלנין קריב ליה.** בתמיה: **פוטרין אם המלוה ואם הערב.** מן לא תעשה ומלקות: **מפני שיש כאן קום עשה.** והוה ליה לאו הניתק לעשה: **קומו אהדורו.** מה שגביתם. וזהו נתקו לעשה כדלמרינן אל תקח ואם לקחת החזר ומי אחיך: **לאו בני אהדורי נינהו.** ומי אחיך לכדר"ע: **לא.** לעולם אימא לך אם גבה דברי הכל אינו מתוקן בחזרה מן המלקות דאין כאן ניתק לעשה והאי דתני פטורין בשלא גבו דהתם לא הוא אלא שומא בעלמא שאמו עליו נשך על ידי תגאי ואתו רבי נחמיה ור' אלעזר למימר דלא תשימון עליו נשך דקאמר רחמנא לאו אשומא גרידתא קפיד אלא אשומא הבא לידי גיבוי וכל כמה שלא גבו איכא קום עשה לקרועי שטרא. והשתא קפריך ואזיל לפרושי שיטת מאי קסבר כו': **כגבוי דמי.** שהרי שיעבד לו קרקעותיו על הקרן ועל הרבית: **עבדו לאיסורייהו.** וקנייתו הוא השבתו ואם גבו נמי הוו מיחייבי ליה לאהדורי: **לא עבד כלום.** ומאן פליג עליהו: **לעולם לאו כגבוי דמי.** ואשומא גרידתא מחייב ליה תנא קמא: **דתנן כו'.** ואי אמרת לא מחייבי עד דגבו בשלמא כולהו עבדי מעשה בגבייתו מלוה גובה מן הערב והערב מן הלוה הלוה נתן ביד המלוה ועבר בלא תשיך (דברים כג) אלא עדים מאי עבוד: **אלא לאו משום שומא.** הלכך מלוה וערב נמי מתחילתן חייבין משום שומא: **בדיניהם.** של אומות שלא נאסר להם רבית: **מוציאין מן הלוה למלוה.** אם אין לו משכון ע"י תגאי שביניהם כגון רבית קצוצה: **בדינינו.** אם גבה מחזירין לו כר' אלעזר. ולקמיה פריך ליה מאבא רבית דבדיניהם מוציאין ובדינינו אין מחזירין: **כל שבדיניהם אין מוציאין.** מפרש לקמן: **ובדינינו אין מחזירין.** את העודף ביוקר שהוקירו החטים בשעת תשלומין דהא אבא רבית הוא: **אינהו בתורת פקדון אתו לידיה.** אינהו כי מגבו סאה בסאה מן הלוה למלוה לאו בתורת רבית קא מגבו ליה אלא בתורת פקדון הוא בעייהם דהא סאה מסר לו בידו וכי אמר רב ספרא למילתיה הכי אמרה כל שבדיניהם מוציאין בתורת רבית בדינינו מחזירין: **משכנתא בלא נכייתא.** מלוה מעות על הכרם ואוכל את הפירות ואינו פוסק לגבות לו מן החוב כלום בשביל אכילתו ואוכל בתורת רבית: **דבדיניהם מוציאין.** אם אכל הלוה הפירות משמשכנה: ובדינינו

א) [עי' תוס' ע"ז ו. ד"ה והשתא], ב) נ"ק לד: קיב. [תוס' קפ"ה], ג) [שבת ל. וש"נ], ד) נ"ק לד., ה) ג"ז שם מנהדרין פה. ינמות כב: [לעיל מח: ב"ב ד. מכות ח:], ו) ג"ז שם מגיגה כו., ז) [ביומות אימא דרב פפא ובתגיגה אימא דרב וכמנהדרין ובב"ק אימא כדאמר רב פנחס בשעשה], ח) [נ"ק לד:], ט) [יבמות לח: וש"נ], י) [לקמן עה:], כ) [לפנינו אימא רבא], ל) פי' וע"י רבינו בחיי לדו. רש"ל, מ) [נ"ל דהכי],

הגהות הב"ח

(א) גם' כי היכי דניחי בהדך וכ' יוחנן: (ב) שם אינו מחייבין להחזירן אינהו הוא דאין חייבין להחזיר הא אבוהון חייב להחזיר: (ג) שם ומאי ניהו: (ד) שם בגבוי דמי הא כל"ל ואות ו' נמחק:

גליון הש"ם

גם' אל רבינא לרב אשי. עיין לקמן מז ע"ל תוס' ד"ה פירי ולף מד ע"ב תוס' ד"ה ולא ולף קיד ע"ב בכ"ר ד"ה מאי קאמר:

הגהות הגר"א

[א] תוס' ד"ה תגאי. כפי' ריב"ן כו'. ב"ב וכ"פ ב"י אבל הרשב"א כתב בתוס' (ועמ"ש רבינו ביו"ד סי' קפ"א ס"ק ז'):

עין משפט נר מצוה

טו א ב ג ד מיי' פ"ד מהל' מלוה ולוה הל' ד סמג לאוין קנג טוש"ע י"ד סי' קפ"ה סעי' ו:

טז ה מיי' שם הל' ג סמג שם:

יז ו מיי' שם הלכה ב וסמג שם טוש"ע שם סי' קס סעי' ח:

תורה אור השלם

1 אַל תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ:

ויקרא כה לו

2 אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל וְנָשִׂיא בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר:

שמות כב כז

מוסף רש"י

אין חייבין להחזירן. דכתיב והשיב את הגזלה אשר גזל והכי לא גזל מידי, דקנינהו בשינוי רשות, וקסבר רשות יורש כרשות לוקח דמי (ב"ק צד:). וכל דבר המסוים. דבר הניכר לרבים זו היא שגזל פלוני והניחה ליורשיו (שם). בעושה מעשה עמך. וחז לא עשה מעשה עמו ואין מחיינין בכנגדו (שם). ומאי ניהו מלוי רבית אע"פ שגבו מחזירין. וכ"ש לא גבו דמקרעינא שטרא (שם).

א' עשה תשובה מאי בעי גביה. למ"ד רבית קצוצה יוצאה בדיינין פריך שפיר דהיה לו להחזיר ואפילו למאן דאמר אינה יוצאה מ"מ הוה לו להחזיר משום לעז ובושת וכיון דלא חשש גם בניו אין להם לחוש לכבודו: גזלן מאי אע"פ שגבו איכא. ומ"ת דאף על פי שגבו משום מלוה ברבית נקטי' וי"ל דא"כ גזלנין למאי תנגהו פשיטא דמחזיר להכי אינטריך ליה לשנויי הגזלנין מאי ניהו מלוי ברבית:

תנאי היא. ומ"ת דבהגזל (ב"ק דף לד:) משני דמחזירין לגאת ידי שמים ואמאי לא משני נמי הכא הכי והתם נמי אמאי לא דהכא קאמר אליבא דר' יוחנן ולדידיה דאמר אינה יוצאה בדיינין אף לגאת ידי שמים אינו צריך להחזיר ולכך לא מצי לשנויי הכא אלא תנאי היא וסוגיא דהתם אתי כההוא תנא דאית ליה יוצאה בדיינין דפריך אהכיא בריית דסברה דמן התורה מחזירין אלא משום מעשה שהיה תקנו דאין מחזירין ופריך מהך בריית דהויא לאמר התקנה ותנאי דהכא נחלקו אם יוצאה בדיינין מן התורה ודלא [א] כפי' ריב"ן דפירש לעיל למורא ניתן שיש לו להחזיר מירתא שמים ולא להשבון על פי בית דין:

לא מאי קום עשה לקרועי שטרא. פרש"י וכולהו סבירא להו כוותיה דר' יוחנן דאי גבו אין מחזירין דהו ליכא קום עשה לאהדורי רבית ופלוגתייהו בלא גבו וקשה דמעיקרא פריך אדר' יוחנן ומשני תנאי היא ופלוגתייהו ברבי יוחנן ודאי דכולהו סבירא להו כוותיה כל שכן דאמר ליה שפיר טפי וי"ל דמעיקרא ודאי סבר דפליגי בלא דואל תקח מאתו נשך ופליגי ברבי יוחנן ורבי אלעזר ומסיק דכולהו אית להו דר' אלעזר ולא לקי אלאו דאל תקח משום דיתק לעשה הוא בהשבה אבל פליגי בלאו דלא תשימון והיכא דלא גבה עדיין הרבית דת"ק סבר מיד כשנכתב השטר נגמרה השומא והוי כאילו גבה כבר ואין עוד תקנה לתקן הלאו דלא תשימון ור' נחמיה ורבי אלעזר [ב"י] סברי לאו דשומא מתלא תלי וקאי שאם יקרע השטר קודם שיגבה פטור והמקשה לא הבין יפה טעמו ופריך אי כגבוי דמי כו' ואי לאו כגבוי דמי אמאי חייב לרבנן ומשני לאו כגבוי דמי וטעמייהו דרבנן דסברי משעת כתיבה נגמרה השומא ומ"ת והיכי ס"ד מעיקרא דפליגי בלא תקח הא אמרינן לקמן (דף עה:) דערב אינו עובר אלא משום לא תשימון בלבד וי"ל דהיינו כשהערב לא קבל רבית מן הלוה אבל הכא שהערב קבל רבית מן הלוה ונתנו למלוה לכך חייב גם משום אל תקח לת"ק ואם תאמר ואמאי לא דחי דכולהו סבירא להו כר' אלעזר ופליגי אי חייב על לאו הניתק לעשה אי לא (להכא) הלכה דפטור ועוד דברים תמוהים (דף ד:) פי' דלכ"ע פטור:

אינהו בתורת פקדון אתא לידיה. דאמר (לקמן דף סג:) מי קדמו חטין בחלבלבא כמו כן הייתי שומרם בבית ומוכרם ביוקר:

לקח